

Adéla Jůnová Macková, Centralizace vědy – státní společenskovědní ústavy a vznik ČSAV. Osudy Slovanského a Orientálního ústavu v letech 1945–1953

Resumé: Slovanský a Orientální ústav prošly od svého vzniku do roku 1953 mnohými obměnami a to jak ve smyslu organizačním, tak změnami hlavního směřování badatelských záměrů, násilnou obměnou členské základny i změnami ve financování. Studie se zabývá otázkou příčin a důsledků organizačních změn vedení obou ústavů v průběhu jejich vývoje od skončení druhé světové války po začlenění do Československé akademie věd. Studie se zabývá problematikou vybraných jevů – jak se tyto změny promítly například v nahlížení na samotné začlenění obou ústavů do Akademie věd, jak a kdy probíhala změna těchto zpočátku spíše „prestižních“ ústavů v ústavy vědecké a co ústavům toto začlenění v širší vědecké organizaci dalo či naopak vzalo.

Resumé: Centralization of science – state social sciences institutes and the establishment of CSAS. The fortunes of the Slavonic and Oriental Institutes, 1945–1953

From their establishment until 1953 the Slavonic and Oriental Institutes underwent numerous changes in the organizational sense, as well as involving the primary direction of research objectives, the compulsory replacement of the membership base and funding. This study deals with the issues surrounding selected phenomena – how these changes were reflected e.g. taking into account the actual incorporation of both institutes in the Academy of Sciences, how and when these initially rather “prestigious” institutes turned into “scientific institutes” and what they won and lost from this incorporation within larger scientific organizations.

Keywords: Oriental Institute; Slavonic Institute; Czechoslovak Academy of Sciences; centralization of science

Jiří Šoukal, Vysoké školy proti centralizaci vědy? Vztah ČSAV a Přírodovědecké fakulty UK v Praze na pozadí chemického výzkumu v 50. a 60. letech 20. století.

Resumé: První část článku připomíná vznik a vývoj Československé akademie věd v 50. a 60. letech 20. století v oblasti chemického bádání a druhá ve zkratce popisuje strukturální proměny Univerzity Karlovy v Praze v téže době. I v této části je hlavní pozornost věnována chemickým pracovištím. Třetí část pojednává o spolupráci a vzájemném soupeření těchto pracovišť. Jejich vztahy výrazně ovlivňovaly dobové trendy týkající se centralizace a decentralizace vědy. Ukazuje se, že po určité stagnaci v 50. letech se vysokoškolské

pracoviště snažila získat opět vliv na vědecké bádání. Vzestup chemického bádání na Přírodovědecké fakultě UK v Praze však nebyl možný bez podpory ČSAV, která jednotlivým katedrám poskytovala potřebné přístroje a spolufinancovala některé výzkumy. Nezanedbatelnou roli hrály i osobní vztahy vědeckých pracovníků z těchto institucí. Šedesátá léta se proto nesla na vlně vzájemného soupeření a zároveň rostoucí spolupráce chemických pracovišť.

Resumé: Higher education institutes against the centralization of science? Relations between CSAS and the Natural Sciences Faculty at Charles University in Prague in the context of chemicals research during the 1950s and 1960s

The first section of this article recalls the establishment and development of the Czechoslovak Academy of Sciences in the 1950s and 1960s in the field of chemicals research, while the second briefly describes the structural transformation of Charles University in Prague at the same time, as well as primarily focusing attention on chemicals research establishments. The third section deals with the collaboration and mutual rivalries between these establishments. Their relations were significantly affected by the centralization and decentralization trends at the time in science. It turns out that after some stagnation during the 1950s higher education establishments attempted to regain their influence in scientific research. However, the emergence of chemicals research at the Charles University Natural Sciences Faculty in Prague was not possible without the support of CSAS, which provided the individual departments the necessary instrumentation and co-funded some research. A considerable role was also played by personal relations among scientists from these institutes. Hence the 1960s rode a wave of mutual rivalry and at the same time increasing collaboration among chemicals research establishments.

Keywords: Czechoslovak Academy of Sciences; Natural Sciences Faculty at Charles University in Prague; chemistry; Higher Education Act

Magdalena Najbar-Agičić, Intellectual Elites, Scientific and Cultural Institutions in Socialist Croatia and Yugoslavia from 1945 to 1960

Resumé: Like the rest of Central and Eastern Europe, after the Second World War, Croatia came under the rule of the Communist regime. It constituted a part of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, in which the shift towards the Soviet model was happening faster

than in the majority of countries in the region. After 1948, the Tito-Stalin split and the conflict between Yugoslavia and the Eastern Bloc the situation gradually moved towards partial liberalization, though some remnants of the Soviet model were still present, and the government's policies towards the intellectual elite of the country continued to be marked by imposing ideology and attempts to establish control of the Communist Party. Under such conditions, the processes which occurred at the university, in the Academy of Arts and Sciences and in cultural institutions did not differ much from those found in the other countries under Communist rule, and the attitudes of individuals varied from wholehearted support for the regime, through adjustment to the situation and cooperation with the authorities, to resistance.

The main scholarly institutions in Croatia at that time were the University of Zagreb and the Yugoslav Academy of Sciences and Arts. In the first period after WWII, the Yugoslav Communist regime tried to introduce the Soviet model in the field of sciences, meaning the transformation of universities into teaching institutions and concentrating the whole research processes in the institutes of the academies of sciences. This changed to some extent after the Tito-Stalin conflict, but some traces of this remained in later periods. The control of the Communist Party also remained in the form of the so-called self-management systems. Still, the Communist regime was never completely satisfied with the level of its influence on the intellectual elites and the main institution in the country.

Keywords: Croatia; Socialist Yugoslavia; intellectual elites; university; academy of science; Communist regime

Resumé: Intelektuální elity a akademické instituce v socialistickém Chorvatsku a Jugoslávii v letech 1945–1960

Chorvatsko se po druhé světové válce dostalo pod kontrolu komunistického režimu stejně jako větší část střední a východní Evropy. Bylo součástí Socialistické federativní republiky Jugoslávie a tempo změn směřujících k sovětskému modelu bylo v této zemi větší než v okolních státech v regionu. Po roce 1948, kdy došlo k rozkolu mezi Titem a Stalinem, a Jugoslávie se tak ocitla v rozporu se zbytkem Východního bloku, se poměry začaly pozvolna liberalizovat, ačkoliv mnohé prvky sovětského modelu zůstávaly zachovány a vládní politika vůči intelektuálním elitám země byla nadále vedena v duchu ideové kontroly a nastolení komunistické svrchovanosti. Za těchto podmínek se prostředí univerzity, Akademie věd a umění jakož i ostatních kulturních institucí příliš nelišilo od poměrů v jiných komunisty

ovládaných zemích. Postoje jednotlivců sahaly od upřímné spolupráce s režimem přes víceméně oportunní přizpůsobení se poměrům a kooperaci s vládními orgány, až po odpor. Hlavní akademické instituce Chorvatska té doby představují Záhřebská univerzita a Jugoslávská akademie věd a umění. V prvním období bezprostředně po druhé světové válce se jugoslávský komunistický režim snažil po sovětském vzoru organizovat vědu tak, že univerzity měly být transformovány na pracoviště čistě pedagogická a veškerý výzkum měl být soustředěn a veden pod záštitou ústavů Akademie věd. Tento přístup se po rozkolu Tita a Stalina poněkud změnil, avšak některé jeho prvky přetrvaly do následujících období. Komunistická strana se rovněž pokoušela o kontrolu prostřednictvím tzv. samosprávného systému, Nebyla však s rozsahem svého vlivu na inteligenci státu, jakož i na na hlavní vědecké instituce, nikdy zcela spokojena.

Helena Kokešová, Milý Bächře. Ke vztahu Pavla Bächera a Herberta Masaryka

Resumé: Příspěvek se týká nové akvizice, kterou získalo oddělení Archiv Ústavu T. G. Masaryka. Anna Perlberg z Chicaga darovala část pozůstalosti svých rodičů Pavla Bächera a Julie Nessay-Bächerové, která má přímou souvislost s rodinou T. G. Masaryka. V jejím rámci je uložena korespondence Herberta Masaryka adresovaná Pavlu Bächerovi v letech 1908–1915. Vzácná je především proto, že podrobně dokumentuje Herbertovu tvorbu a jeho životní osud, zejména tíživou finanční situaci. Zároveň je svědectvím o jeho intelektuálních zájmech týkajících se nejen výtvarného umění, ale i literatury, hudby a filozofie. Příspěvek je zároveň úvodem ke komentované edici korespondence Herberta Masaryka adresované Pavlu Bächerovi. Edici doplňují dva dokumenty: dopis Pavla Bächera adresovaný Alici Masarykové v den Herbertova úmrtí a dopis Charlotty G. Masarykové Pavlu Bächerovi z 2. dubna 1915.

Resumé: Dear Bächer. On relations between Pavel Bächer and Herbert Masaryk

This paper deals with the new acquisition made by the T. G. Masaryk Institute Archive Department. Anna Perlberg from Chicago donated some of the personal papers left by her parents Pavel Bächer and Julie Nessay-Bächerová which are directly connected with T. G. Masaryk's family. This includes correspondence from Herbert Masaryk addressed to Pavel Bächer between 1908 and 1915. It is of rare importance primarily because it documents Herbert's life and work in detail, particularly his difficult financial situation. At the same time it provides testimony to his intellectual interests in not only graphic art, but also in literature,

music and philosophy. The paper is also an introduction to the annotated edition of Herbert Masaryk's correspondence addressed to Pavel Bächer. This edition is supplemented by two documents: a letter from Pavel Bächer addressed to Alice Masaryková on the day of Herbert's death and a letter from Charlotte G. Masaryková to Pavel Bächer dated 2nd April 1915.

Keywords: Pavel Bächer; Herbert Masaryk; painters; correspondence